

Hyvinvoinnin monet muodot kurssin Maailman onnellisimmaksi maaksi-jakson podcast

Maliranta-Apunen podcast: Miten hyvinvointi mitataan?

Hetken kuluttua alkava MAX -podcast: *Miten hyvinvointi mitataan?* on ensimmäinen osa kaksiosaisesta podcast -sarjasta: *Hyvinvoinnin rajat*, joka on tehty osaksi Jyväskylän yliopiston avointa verkkokurssia: *Hyvinvoinnin monet muodot*. Tässä jaksossa professori Mika Maliranta ja työelämäprofessori Matti Apunen keskustelevat hyvinvoinnin olemuksesta ja sen mittaamisesta.

Podcastin toinen osa: *Tuliko hyvinvoinnin katto vastaan?* analysoi suomalaisen hyvinvointivaltion kasvua, talouden kantokykyä ja hyvinvoinnin rajoja. Molemmat jaksot on taltioitu 27.11.2023.

Mika, mitä sun mielestä hyvinvointi perimmiltään on?

Tää on laaja ja vaikea kysymys, mutta jokatapauksessa me ollaan aika lähellä vastausta siihen psykologisten onnellisuustutkimusten klassikkokysymykseen, joka kuuluu: Kun ajattelet tämänhetkistä elämääsi kokonaisuutena, niin kuinka tyytyväinen tai tyytymätön olet? Se on siis jotain muuta kuin joku hetken hekuma tai stressittömyys. Mä ajattelen niin, että hyvinvointiin kuuluu se, että kuinka hyvin ihminen pääsee toteuttamaan elämässään just niitä asioita, joita kokee tärkeäksi.

Joka voi tietysti tarkoittaa ihan valtavaa joukkoa asioita.

Se on juuri näin ja joillekin se on esimerkiksi velvollisuuksien tämmöistä kunniallista täyttämistä toiselle taas se on puutarhanhoitoa ja jollekin kolmannelle saattaa olla vaikka purjehtimista veneellä.

Hyvät kuulijat, tämä on MAX podcast, minä olen työelämäprofessori Matti Apunen ja kanssani on Mika Maliranta, taloustieteen professori ja Labore tutkimuslaitoksen johtaja. Tänäpäin me pureudutaan hyvinvoinnin olemukseen ja hyvinvointihan on yksi niistä asioista, jonka koko lailla kaikki tunnistaa ja kaikki sitä tietyllä tavalla vaatii, mutta juuri kukaan ei pysty sitä tarkasti määrittelemään.

Näinhän se on. Hyvinvoinnin määrittely ja mittaaminen on kyllä huippukiinnostava ja huippu monimutkainen juttu, mutta ei kuitenkaan ihan mahdoton.

Ja eiks niin, että me yritetään?

Me yritetään.

Voiko talouskasvusta peruuttaa?

Tämän MAX podcastin iso peruskysymys tai teesi on se – olemmeko me jollain lailla tulleet hyvinvoinnin kylläntymispisteeseen, siis vaiheeseen, jossa lisähyvinvoinnin saavuttaminen alkaa olla vaikeaa. Toisin sanoen onko se kehitys, joka on nähty menneisyydessä, jollain tavalla muuttumassa tai jopa uhattuna?

Kun kysymys esitetään tällä tavalla, ollaan tavallaan taloustieteen aivan siellä ydinkysymysten äärellä.

Niin taloustiede, kuten usein jaksat muistuttaa, on perimmiltään hyvinvointitiede.

Se on juuri näin. Taloustieteen oppikirjat itseasiassa lähtevät siitä, että taloustieteen kiinnostuksen kohteena on kotitalouksien hyvinvointi. Usein ajatellaan, että taloustieteen varsinainen kohde olisi raha tai vauraus, mutta itse asiassa tosiasiasa taloustieteen fokus on paljon, paljon laajempi.

Rahalla on tietysti instrumentaalinen rooli tyytyväisyyden kerääntymisessä, mutta hyvinvoinnin idea on paljon laajempi. Niinkuin sanoit, siihen vaikuttaa kulutus, mutta että siihen vaikuttaa yhtä lailla esimerkiksi vapaa-aika, sen aikana koetut asiat tai terveys.

Taloustieteessä muodollisesti tätä tarkastellaan siten, että määritellään tällainen niin sanottu hyvinvointifunktio. Hyvinvointifunktio on tällainen yhtälö, joka kertoo miten kotitalouden hyvinvointi riippuu erilaisista tekijöistä. Ja kun näitä tekijöitä analysoidaan, meille kasvaa samalla ymmärrys siitä, miten talouden olisit syytä kehittyä, että kotitalouksien hyvinvointi maksimoituu. Mikä olisi esimerkiksi ihanteellinen säästämisaste ja niin edelleen.

Suomalaisen talouselämän vaikuttaja Björn "nalle" Wahlroos letkautti aikanaan, että vapaa-aika on ainoa asia, jota yhteiskunta ei ole huomannut verottaa. Ja jos sitä verotettaisiin, niin sillä olisi tietysti seurauksia: ihmiset tekisi vähemmän talkoita, enemmän palkkatöitä. Ootko sä nallen kanssa tästä samaa mieltä?

Wahlroos on tässä oikeassa. Sellaisia asioita, joita verotetaan enemmän, tehdään vähemmän ja tietenkin tää toimii myöskin toisin päin, eli sellaista asiaa, jota verotetaan vähemmän, tuotetaan enemmän. Ja vapaa-aikaa tuotetaan tekemällä vähemmän palkkatyötä.

Ok! Mutta sitten se kysymys, johon äsken jo vähän vihjattiin. Talouskasvu on lisännyt ihmisten hyvinvointia, mutta tuleeko jossain vastaan raja? Ekonomistit puhuvat usein kutistuvasta rajahyödydestä, siis joku sellainen piste, jossa talouskasvun vaikutukset alkavat ohentua ja lopulta ne jäävät olemattomiksi.

Ja ensin pitää varmaan määritellä mitä talouskasvu on.

No hyvä on, määritellään! Useinhan ajatellaan, että talouskasvu tarkoittaa sitä, että ihmisillä on varaa ostaa yhden television sijasta 2 tai 3 ja sitten kysellään, että onko ne toinen ja kolmas ihan varmasti tarpeellisia. No ei tietenkään ole.

Lisätelevisiot voi tietysti jossain kohdassa olla seurausta kasvun tuottamasta vauraudesta, mutta kuten sanoit ne eivät ole asian ydin. Kasvua voi olla monenlaista. Me saadaan samalla panoksella enemmän tuotosta tuotosta tai sitten lisätään tuotosta panoksia lisäämällä. Tää edellinen kasvu on jälkimmäistä kasvua parempaa kasvua.

Joo tai jopa niin, että tuloksena on sama tuotos samalla panoksella, mutta samaan aikaan haitallisia sivuvaikutuksia on vähemmän. Ja onhan sekin kasvua jos otetaan lukuun kaikki tuotannon kuluerät.

On totta, että bruttokansantuotteen eli BKT mittaamisessa niin siinä mitatussa tuotannossa ei koidu pelkästään hyötyä vaan sivutuotteina tosiaan voi syntyä haittoja ja niitä kutsutaan niin kuin esimerkiksi saasteet.

Eli tämä BKT:n kasvu ei sinänsä vielä takaa, että talouskasvu on hyvinvoinnin kannalta ideaalia. BKT:n kasvun pitää olla myös oikeanlaista ja jotta siihen päästään, joissakin tilanteissa siihen tarvitaan julkista sektoria ohjailemaan. Taloustieteessä on jo vuosikymmeniä tutkittu, että millaisissa tilanteissa julkisen vallan kannattaa ohjata bruttokansantuotteen kasvua oikeanlaiseen suuntaan ja minkälaisilla politiikkavälineillä se voisi tapahtua.

Ja nyt me puhutaan esimerkiksi haittaverosta tai päästöoikeuksista ja vastaavista mekanismeista. Jos tiivistää niin idealisti kasvu voisi siis tarkoittaa jonkinlaista parempaa taloudellista hyötysuhdetta.

Sen voisi sanoa juuri noin. Kasvuhan perustuu pääasiassa teknologiseen kehitykseen.

Eli me kehitetään tehokkaampia ja fiksumpia laitteita, ohjelmia, palveluita..

Juuri näin ja kuten edellä sanoin, ennen kaikkea se osa talouskasvua, joka ei perustu panosten käytön lisäämiseen, vaan panosten ja siis työn, pääomaan ja luonnonvarojen aikaisempaa tehokkaampaan käyttöön, niin tämä osa kasvusta on varmemmin hyvinvointia parantavaa ja samalla se on ympäristöä säästävää. Silloin luonnonvaroja kuluu vähemmän ja saastetta syntyy vähemmän.

No hyvä talous kasvaa. Vauraus kasvaa. Mutta kasvaako ihmisen onni? 1970-luvulla vaikutti taloustieteilijä Richard Easterlin, jonka nimiin on laitettu löydös, jonka mukaan onnellisuus vaihtelee tulojen mukaan sekä kansakuntien sisällä että niiden välillä. Mutta. sanoo Easterlin, jossain pisteessä tämä kasvava vauraus ei enää kasvata onnellisuutta. Siis hän sanoo, että vuraat ihmiset on kyllä onnellisempia kuin köyhät, mutta heidän suhteellinen tyytyväisyytensä lakkaa kasvamasta yllättävänkin pian tietyn perustoimeentulon turvaamisen jälkeen.

Joo, tämä on niin sanottu Easterlin paradoksi, joka vaikutti aika pitkään ja aika vahvasti ja vaikuttaa varmaan vieläkin. Vuonna 2008 kaksi muuta taloustieteilijää Betsey Stevenson ja Justin Wolfers julkaisivat hyvin tunnetun ja jonkin verran kriittisen artikkelin tästä Easterlin paradoksista. Tämä Stevensonin ja Wolfersin tutkimus kertoi, että kun taloutta mitataan oikealla tavalla, eli otetaan huomioon se, että vauraus on suhteellinen asia. Niin silloin huomataan, että talouskasvu itse asiassa lisää ihmisten tyytyväisyyttä elämäänsä myös näissä kehittyneissä maissa. Näyttää siis siltä, että ainakaan vielä hyvinvoinnin ja talouskasvun yhteys ei ole tai taipunut tai katkennut.

Ekonomisti ja taloustieteen nobelisti Angus Deaton on vähän samoilla linjoilla kuin Stevenson ja Wolfers ja hän, siis Deaton analysoi gallupin vuonna 2006 tekemää maailmanlaajuista tutkimusta ja hänen löydöksensä oli, että tyytyväisyys elämään korreloi vahvasti tammöisen per capita, siis henkeä kohden, kansantulon kanssa. Niissä maissa, joissa tulotaso oli korkea, niin tyytyväisyys elämä oli suurempaa kuin köyhissä maissa ja jokainen tulotason tuplaus tuotti lähestulkoon yksi pisteen hyppäyksen silloin kun tyytyväisyyden asteikko oli nolasta kymmeneen.

Toisin kuin aikaisemmissa tutkimuksissa, tämä vaikutus päti sekä rikkaissa että köyhissä maissa ja jos jotain eroa oli, niin se oli hiukan voimakkaampi rikkaissa maissa. Deaton havaitsi myös, että tyytyväisyys elämään tai terveydentilaan ei itse asiassa reagoi voimakkaasti terveyden tammöisiin objektiivisiin mittareihin, kun siis tammöisiin mittareihin kuten esimerkiksi eliniänodotteen tai HIV-infektion esiintymislaajuuteen.

Jos summaa nyt tätä äsken sanottua, niin vaikuttaa siltä, että ihminen ei sittenkään näyttäisi puutuvan, kyllästyvän hyvinvointiin, tai että sillä olisi joku tällainen kylläntymispiste. Tätä kautta voidaan ajatella, että talouskasvulla on merkitystä. Talouskasvulla, joka on vaurastumisen edellytys.

Joo kyllä, mutta kuten edellä todettiin, niin sen lisäksi on pidettävä huolta siitä, että talouskasvu on oikeanlaista. On selvästi niin, että demokraattisissa yhteiskunnissa onneksi pidetään ainakin melko hyvin huolta siitä, että politiikka on sellaista, että siinä pyritään vähentämään näitä kasvun kielteisiä sivuvaikutuksia. Esimerkiksi saasteita tai sitten tuloerojen liiallista kasvua.

Mistä vaihtoehto bkt:lle?

Niin, hyvinvointia syntyy ja hyvinvointia pitäisi pystyä mittaamaan, mutta onko meillä luotettavaa tapaa mitata hyvinvointia? Usein käytetty menetelmä on tietysti vanha kunnan bruttokansantuote,

BKT, mutta sitäkin on matkan varrella kritisoitu usein liian kapea alaiseksi. Mika, selitä nyt minuutissa mikä BKT oikeastaan on.

Bruttokansantuote on kansantalouden tilinpidossa käytettävä tällöinen kansantalouden tuotoksen mitta. Se kertoo kuinka paljon kansantaloudessa on tuotettu tavaroita ja palveluita. Ja näissä palveluissa on mukana myöskin julkisia palveluita, kuten sisäisen turvallisuuden tuottaminen - suomeksi poliisit - ja ulkoisen turvallisuuden tuottaminen – armeija eli puolustusvoimat. Kun ollaan kiinnostuneita bruttokansantuotteen määrästä, täytyy ottaa huomioon myös hintojen nousu. Kansantalouden tilinpitojärjestelmä on muuten itse asiassa aika nerokas järjestelmä. Siinä harrastetaan tällöistä eräänlaista kolminkertaista kirjanpitoa. Siinä katsotaan myös, että minne se kansantuote menee eli lasketaan bruttokansanmeno. Ja sitten huomataan, että tuotannosta syntyy myös koko ajan tuloja ja niistä lasketaan bruttokansantulo. Ja jos nyt pikkaisen pelkistetään, niin periaate on suurinpiirtein se, että bruttokansantuote on yksi suuri kuin bruttokansanmeno, joka on yksi suuri kuin bruttokansantulo.

Oikein hyvä BKT on nyt selvä. Mutta sitten vähän hankalampi kysymys, hiukan lisää vaikeuserrointa: Hyvinvointi on suurelta osin kokemus, se on subjektiivinen tila, joten onko tää hyvinvoinnin määrä ja sen suhde talouskasvuun, onko se lopulta empiirinen kysymys, voidaanko sitä redusoida numeroiksi?

Kyllä se viime kädessä on nimenomaan empiirinen kysymys. Täytyy muistaa, että bruttokansantuote nimistä mittaria ei ole kehitetty hyvinvoinnin mittaamisen. Mutta tutkimukset kertovat, että bruttokansantuotemittari niin se itse asiassa ennustaa hyvinvointia sangen mainiosti, mutta mittauksessa on kiinnittää huomiota kahteen asiaan kuten edellä tuossa mainittiin. Ensinnäkin tulot ja vauraus ovat suhteellisia asioita. Tämä seikka näkyy muun muassa siinä, että kun kansantalouden kasvua kuvaavan bruttokansantuotteen muutoksia uutisoidaan, niin niitä ei uutisoida kertomalla kuinka monta euroa bruttokansantuote on kasvanut, vaan kerrotaan kuinka paljon bruttokansantuote on kasvanut suhteessa edelliseen vuoteen, eli mikä on ollut bruttokansantuotteen kasvuprosentti.

Toisin sanoen, jos havainnollistan asiaa: 1000 € lisää hyvinvointia enemmän jos tuloja alunperin oli esimerkiksi 10 000 euroa, kuin jos lähtötilanteessa tuloja olisi ollut 100 000 euroa.

Juuri näin. Teknisesti tämä tarkoittaa sitä, että jos eri maiden tai eri ajankohtien tulotasoja halutaan verrata, niin on tärkeää käyttää niin sanottua suhteellista asteikkoa eli logaritmista asteikkoa.

No bruttokansantuotetta on kritisoitu usein siitä, että se on kovin lainausmerkeissä ”rahalähtöinen”. Toisin sanoen se ei ota huomioon laadullisia tekijöitä, jotka kuitenkin sitten vaikuttaa elämänlaatuun. Vapaa ajan määrä, josta puhuttiin, tasa-arvon toteutuminen, kuolleisuus, rikollisuus, ympäristön tila ja niin edelleen.

Ja tän takia BKT:n, rinnalle on vaadittu uudenlaisia mittareita, joissa voitaisiin kysellä ihmisiltä heidän tuntemuksiaan hyvinvoinnista.

Bruttokansantuotteen mittauksessa pyritään ottamaan huomioon myös tuotteiden ja palvelujen laadun muutos, että siinä mielessä laatu on mukana. Esimerkiksi matkapuhelinten tuotosta tai matkapuhelinväläistymisen tuotosta ei mitattu kännyköiden lukumäärällä kun niitä vielä Suomessa valmistettiin, vaan siinä mittauksessa otettiin huomioon myös se, että uusissa kännykkämalleissa oli uusia ominaisuuksia elikkä sen takia nämä uuden malliset kännykät olivat siis ”enemmän” kuin ne aikaisemmat yksinkertaisemmat kännykät.

No omat haasteensa, voisinkin kuvitella, on tuonkin mittaamisessa.

No joo, ominaisuuksien mittaaminen ei ole teknisesti tietenkään aina kovin yksinkertaista, mutta tilastomenetelmät ovat tässäkin kehittyneet vuosikymmenien aikana merkittävästi. Ja itse asiassa se on ollut hyvinkin tarpeen, sillä kansantaloudessa tuotetaan yhä enemmän just semmoisia tavaroita ja palveluita, joita ei ole mitenkään järkevää mitata kiloina, metreinä, lukumäärinä tai minuutteina.

Mutta sitten on sellaisia laadullisia asioita, joita ei ole tarkoituskaan mitata bruttokansantuotteella. Mitä jo mainittiin, vapaa-ajan määrä, tasa-arvo, kuolleisuus, mitä me niiden kanssa tehdään, koska kaikessa mittauksessa tarvitaan jonkinlainen kiinne kohta, mutta mikä se voi tämmöisessä olla?

Subjektiiivisista mittauksissa ihmisiltä pyydetään tämmöistä numeerista arvioita siitä, kuinka tyytyväinen hän nyt on elämäänsä kokonaisuudessaan. Nämä subjektiivisen tyytyväisyyden mittarit, nekään eivät ole tosin ihan ongelmattomia. Niissä on siis hyvinkin paljon tulkinnanvaraa ja tutkittavan vastaus voi riippua paljon, esimerkiksi siitä, millä sanamuodolla kysymys on asetettu.

Jolloin eri tutkimusten välillä yhteismitallisuus saattaa olla vaikeata tai mahdotonta.

Juuri näin. Näitä subjektiivisia hyvinvointimittareita on käytetty paljon erilaisissa tilastollisessa analyysissä. On katsottu, että millainen tilastollinen yhteys, korrelaatio, on toteutuneen bruttokansantuotteen ja sitten tämmöisen subjektiivisen eli koetun hyvinvoinnin välillä. Mutta joo, molempiin liittyy mittausteknisiä haasteita ja ne eivät ole ihan vähäpätöisiäkään.

Kuten että BKT mittauksessa on otettava huomioon, että se on suhteellinen asia.

Se aika usein unohtuu ja se on tosiaan tärkeä, mutta se ei ole edes kaikkein vaikein. Ei ole yksinkertainen asia mitata sitä, kuinka tyytyväisiä ihmiset ovat keskimäärin. Tämä probleema tavallaan liittyy siihen, että ei oikein tiedetä, että miten tyytyväisyyden asteikkoa sieltä yhdestä kymmeneen pitäisi tulkita. Mitä tarkoittaa, kun jonkun tyytyväisyys on noussut esimerkiksi kakkosesta kolmoseen ja miten tuo muutos vertautuu esimerkiksi siihen, että jollakin toisella se on noussut kuudesta seitsemään.

Tämä on maailman vanhin ja paras kysymys, että paljonko on paljon, jos meillä ei ole selkeätä varmaa skaalaa. Minulle kävi kerran niin että menin sairaalan päivystyspoliklinikalle kun mulla oli aika kovia vatsakipuja ja sairaalan aulassa seisova lääkintävahtimestari kysyi, että paljonko tämä kipu on asteikolla yhdestä kymmeneen. Ja vastasin että, on vähän vaikea sanoa, kun en tiedä paljonko se kymppi on. Vaimoni tuli väliin ja sanoi, että eihän tästä mitään tule - sano yksitoista.

Just näin. Joka tapauksessa kun toteutunutta BKT:tä ja keskimääräistä subjektiivista hyvinvointia on järkevästi koitettu mitata, niin on havaittu maiden välillä selvä positiivinen korrelaatio elikkä tilastollinen yhteys. Sitten pitäisi päättää, miten tuota korrelaatiota pitäisi tulkita. Jotkut näyttävät tulkitsevan näitä tuloksia niin, että bruttokansantuote on kelpo hyvinvoinnin mittari. Elikkä käyttävät tulosta mittarin tämmöisen tietynlaiseen validoimiseen Mutta ei pidä mennä sanomaan, että tulokset kertovat, että BKT lisää hyvinvointia.

No vielä hankalammaksi tämä tietysti menee kun verrataan onnellisuutta eri aikoina. Miten eri aikoina eläneet ihmiset kokevat onnellisuuden. Toisin sanoen, muuttuuko hyvinvoinnin kokemus yli ajan?

Voi sanoa, että melko varmasti muuttuu. Varsinkin skaalan ylärajojen tunnistaminen on erityisen hankalaa. Tämä on vähän kuten siinä sun sairaalan päivystyspoliikkatapauksessa. 1970-luvulla ihmiset saattoivat antaa suhteellisen korkeita arvioita hyvinvointinsa tasosta, koska eivät tienneet paremmasta. Ja tästä syystä 2020-luvun arviot eivät välttämättä ole kovin merkittävästi 1970-lukua korkeammat. Mutta jos nämä ihmiset joutuisivat palaamaan 2020-luvulta siihen 1970-luvun

tilanteeseen, he varmasti kokisivat hyvinvointinsa olleen itse asiassa tosi korkea 2000 kaksikymmentäluvulla.

Juu, minä en ainakaan kaipaa 70-luvulle. Paljon on siis pulmia hyvinvoinnin selvittämisessä, mutta Mika, mikä nyt olisi tästä kaikesta järkevä kokoava tulkinta?

Mun oma kantani on seuraava: bruttokansantuotetta ei ole tehty hyvinvoinnin mittaamiseen, eikä sitä pidä hyvinvoinnin mittarina sen vuoksi käyttääkään. Mutta se on empiirinen kysymys, että miten erilaisissa tilanteissa bruttokansantuote selittää tai ennustaa hyvinvointia tai sen muutosta.

Sä tarkoitat siis sanoa, että hyvinvointi on monimutkainen juttu ja että sen mittaamisen kannattaisi käyttää monenlaisia mittareita, jotta saadaan vähän monipuolisempi kuva asiasta.

Joo, tyytyväisyys korreloi vahvasti asukasta kohti lasketun bruttokansantuotteen kanssa, kuten tässä on todettu, mutta näissä analyyseissa myös havaitaan, että poikkeamat ovat välillä aika suuria. Charles Jones ja Peter Klenow ovat ehdottaneet tällaisista tilastollista menetelmää, jossa hyvinvointimittari pitäisi sisällään sekä kulutuksen vapaa-ajan, eliniän ja tasa-arvon. He siis ehdottavat käytettäväksi sellaista mittaria, joka perustuu objektiivisiin seikkoihin.

Jos me tällä tavalla mitataan hyvinvointia eri puolilla niin nähdään, että Länsi-Eurooppa vaikuttaisi olevan hiukan lähempänä Yhdysvaltoja, kun taas Aasian nousevissa talouksissa ollaan hiukan perässä. Näitä poikkeamia selitetään tässä mallissa näillä neljällä tekijällä, joista elinikä on merkittävin.

Hyvinvoinnin kapea käytävä

Viime aikoina on keskusteltu aika paljon siitä, onko hyvinvoinnin lisääminen viime kädessä mahdollista ilman talouskasvun katkaisemista. Monissa pamfletissa on vaadittu luopumista nykymuotoisesta talousmallista, että meidän pitäisi lopettaa talouskasvun tavoittelu kaikinensa ja siirtyä jonkinlaiseen kasvun jälkeiseen talouteen.

Tämähän tarkoittaisi luopumista useimmista nykymuotoisista mukavuuksista: matkustamisesta, nykyisistä ruokavalioista, terveydenhuollosta ja niin edelleen. Paljon valinnanvapautta katoaisi. Ja tässä päädytään usein siihen, että markkinoiden valta on purettava ja se olisi korvattava jollakin tällaisella kollektiivisella päätäntäjärjestelmällä. Tämän ajatuksen puolestapuhujat lupaavat, että valtio takaisi ihmisille työn, toimeentulon ja kohtuuhintaisen asumisen ja jonkinlaiset julkiset palvelut.

Se on kyllä aika paljon luvattu. Tämä kuulostaa suoraan sanottuna vähän sosialistiselta utopialta ja niistä meillä on hiukan huonoja kokemuksia matkan varrelta. Markkinataloudessa on esiintynyt ajoittaisia ylilyöntejä kyllä, mutta tästä huolimatta niin talouskasvu on kuitenkin parantanut hyvinvointia. Aina silloin kun talous on jossain rajusti supistunut, niin yleensä tuloksena on ollut köyhyyttä ja jopa väkivaltaa ja huonoa käytöstä. Asian ydin on mielestäni tämä: markkinatalous perustuu ennen kaikkea vapaaehtoiseen vaihdantaan ja yhteistyöhön. Siinä on se koko idea ja voima kaikkivoipainen tai valtio ylipäätänsä voi olla tasoittava voima, mutta se voi myös kasvaa helposti jonkunlaiseksi hirviöksi, joka talloo kansalaiset, siis yksittäisten kansalaisten oikeuksia jalkoihinsa.

Täytyy tietysti muistaa, että toimintakykyinen, tai vahva valtio on eri asia kuin tällainen kaikkivoipainen valtio. Valtiovallan vastavoimaksi tarvitaan aina vahvistuva kansalaisyhteiskunta. Siis sellainen kansalaisyhteiskunta, joka haluaa sekä pystyy valvomaan että valtiovalta toimii näissä erilaisissa tilanteissa lopulta kansalaisten hyväksi. Niin me puhutaan nyt siis vallan tasapainosta "checks and balances" niin kuin amerikkalaiset asian ilmaisee. Toisin sanoen kaikkia valtaa pitäviä instituutioita. Kaikkia. Mukaan lukien kansaa itseään on vahdittava, jotta niiden valta ei pääse kasvamaan suhteettoman suureksi. Professorit Daron Acemoglu ja James Robinson käsittelivät tätä

asiaa kirjassaan: *The Narrow Corridor: States, Societies and the Fate of Liberty*. Se on minun mielestä ja taitaapa olla sinunkin mielestäsi yksi viime vuosien merkkiteoksia. Se on laajalti kiitetty analyysi. Acemoglin ja Robinsonin teesi on tiivistetyksi se, että demokraattinen yhteiskunta taiteilee ikään kuin jatkuvasti kapealla harjanteella ja vaarana on se, että se retkahtaa joko toisella puolella uhkaavaan anarkiaan, siis kaaokseen, tai toisella puolella uhkaavaan tyranniaan.

Jos maassa vallitsee tyrannia, silloin kansalaisten luovuus ja innovatiivisuus on tukahdutettu ja tämä on myöskin tilanne jossa talous ei kasva. Tästä on empiiristä näyttöä. Toisaalta jos valtiovaltaa ei ole tai se on heiveröinen niin silloin vallitsee anarkia ja silloin kyllä luovuutta ja innovatiivisuutta riittää, mutta se sotkeutuu kaikkien sodaksi kaikkia vastaan. Ja tuollainen yhteiskuntahan ei myöskään kasva eikä kehity.

Siis näiden huonojen vaihtoehtojen välissä on hyvässä tapauksessa valtiovalta ja ihannetapauksessa se on oikean kokoinen. Siis ei liian iso, ei liian pieni. Se sen on oltava riittävän iso että järjestys säilyy, mutta ei kuitenkaan niin iso, että luovuus tukahtuu. Ja kuten sanottu, tämä optimiväli on todella suhteellisen kapea.

Sen lisäksi haaste kehitykselle syntyy siitä, että valtiovallan optimaalinen koko, siis se kapea pätkä, se vielä muuttuu ajan kuluessa. Kun talous kasvaa niin silloin yhteiskunta monimutkaistuu ja silloin kansalaiset tarvitsevat ja itse asiassa vaativat yhä enemmän esimerkiksi julkisia palveluja ja siksi julkisen vallan on myös ikään kuin vahvistuttava siinä mukana. Ja jos niin ei käy niin sitten taas tapahtuu semmoinen ikään kuin suistuminen sieltä harjanteelta ja silloin on tuloksena jälleen epäjärjestystä ja sellaista sotkua, että talouskasvu ja kehitys jumittuu.

Käsitys hyvästä siis muuttuu. No siis julkisen vallan vahvistuminen – sehän ei tarkoita vain valtion tai julkisen vallan koon kasvua, vaan se tarkoittaa sitä, että sen pitää olla samalla myös fiksu tai mikä olisi oikea termi elastinen ja mukautuvainen. Se tarvitsee vastavoiman ja se vastavoima on siis mainitsemasi kansalaisyhteiskunta. Jos valtiovalta voimistuu liikaa eikä kansalaisten omaehtoinen yhteisö, kansalaisyhteiskunta, voimistu samaa tahtia, niin silloin me todella saatetaan suistua tyranniaan. Huono vaihtoehto sekin. Kansalaisyhteiskunta tarkoittaa käytännössä, että ihmisten itsensä pitäisi hiukan ponnistella – siihen sisältyy velvoitteita. Me ei saataisi olla lampaista tai mukavuuden haluisia lurjuksia. Kun asiat on hyvin, niin siihen on helppo suistua.

Toisin sanoen käytävällä pysytään, jos kansalaisyhteiskunta ja valtiovalta voimistuvat suurin piirtein tasatahtia. Ja parasta olisi, jos valtiovallan toiminta on sellaista, että se ikään kuin sivutuotteena vahvistaa kansalaisyhteiskuntaa. Tämä varmistaa sen, että kehitys menee tasaisesti.

Professori Heikki Hiilamo kirjoitti marraskuussa 2023 Yleisradion kolumnissaan hienosti, että pohjoismaat onnistuivat demokratian avulla kesyttämään riistokapitalismin ja luomaan markkinavoimien avulla maailman parhaat yhteiskunnat. No, tästä parhaudesta on paljon erilaista näyttöä ja me ei nyt ehkä mennä siihen ihan yksityiskohtaisesti.

Ei, mutta sanotaan kuitenkin se, että pohjoismaissa on syntynyt tällainen myönteinen kierre. Suhteellisen vahvan julkisen vallan panostukset ovat kohdistuneet itse asiassa aika suurelta osin tällaisiin julkisiin palveluihin. Näistä on tunnettu esimerkiksi koulutus. Ja tätä kautta on syntynyt tällainen suhteellisen koulutettu, sivistynyt, mediaa seuraava ja oikeuksistaan tietoinen kansa. Ja tällainen kansahan muodostaa tällaisen riittävän vahvan kansalaisyhteiskunnan. Ja juuri sellaisen valtiovalta tarvitsee vastavoimakseen. Tämä on juuri se Acemoglin ja Robinsonin pointti – koulutetun, sivistyneen, oikeuksistaan tietoisin.

No hyvä. Mika, vielä tämän jakson jonkunlaisena kertauksena. Onko tähän asti opitun summa se, että talouskasvu edelleen lisää hyvinvointia myös vauraissa maissa?

Näin voi sanoa. Näin kertovat analyysit, jotka perustuvat kunnollisesti määriteltyihin joko subjektiivisiin tai objektiivisiin hyvinvointimittareihin.

Joten siinä mielessä voitaisiin ajatella, että hyvinvoinnin katto ei ole tullut vielä vastaan.

Tältä se näyttää.

-

Hyvät kuulijat, tämä oli kaksiosaisen MAX podcastin ensimmäinen osa otsikolla: *Miten hyvinvointia mitataan?* Podcastin toisessa osassa me, siis professori Mika Maliranta ja työelämäprofessori Matti Apunen, me keskustellaan suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan rajoista. Me jatketaan tämän jakson teemoja ja kysytään, onko suomalainen hyvinvointiapparaatti kasvanut jo ulos mitoistaan. Pysykää kuulolla!